

Reproduktion av genus och klass hos flickor och gossar i högre flickskolor och läroverk 1870-1927

Sara Backman Prytz
Doktorand i utbildningssociologi
Institutionen för utbildning, kultur och medier (EDU)
Uppsala universitet
E-post: sara.prytz@edu.uu.se

Bakgrund och syfte.....	2
Teoretiska utgångspunkter	3
Reproduktion av genus och social klass.....	3
Kapital och Habitus	3
Tidigare forskning	4
Metod och material.....	6
Elevtidningar	6
Studentskrivningar	6
Elevföreningsprotokoll.....	7
Debatten - teman	7
Sedlighet.....	7
Begåvning.....	8
Livsuppgifter	8
Fysik	9
Sammanfattande avslutning	10
Referenser.....	11

Bakgrund och syfte

Var högre flickskolor runt sekelskiftet 1900 en del av en manlig borgerlighetskultur? Det är ett påstående som de senaste åren lyfts fram i utbildningshistorisk forskning.¹ De högre flickskolorna var exklusiva inrättningar som enbart ett fåtal flickor studerade vid, och undervisningen var starkt präglad av synen på flickans kommande livsuppgifter som husmor.² Hur kan detta ha påverkat eleverna vid flickskolorna? En hypotes är att man i sammanhanget skulle kunna skilja på skolkultur och elevkultur, där skolkulturen alltså präglades av den manliga borgerligheten där den vuxit fram; medan elevkulturen som skapades och upprätthölls av eleverna själva på flickskolorna präglades av kvinnliga ideal. För att kunna belysa detta krävs studier av uttryckssätt och en närmare jämförelse av eleverna vid såväl flickskolor som gossläroverk. I mitt avhandlingsarbete har jag för avsikt att närmare studera perioden mellan åren 1870 och 1927, det vill säga tiden från att flickor fick möjlighet att avlägga studentexamen och fram till att flickor enligt riksdagsbeslut fick tillträde till statliga läroverk.³ De möjligheter flickor hade till utbildning motsvarande gossläroverken under denna period bestod i privata högre flickskolor med dimissionsrätt.⁴ I detta PM kommer jag att benämna dessa ”flickskolor”, och avser då alltså de högre flickskolorna.

Syftet med mitt avhandlingsarbete är att undersöka hur flickor respektive pojkar reproducerade genus och klass utifrån sin roll som läroverkselever mellan åren 1870 och 1927. Som utgångspunkt för denna undersökning kommer jag att studera elevernas material utifrån fyra teman, hämtade från den offentliga debatten om samundervisning som fördes under perioden. I dessa debatter tycker jag mig alltså ha kunnat urskilja ett antal teman beträffande samundervisningen och flickors förutsättningar för likvärdig utbildning. Dessa teman är *sedlighet*, *begåvning*, *livsuppgifter* och *fysik*. Med dessa teman som utgångspunkt kommer jag att arbeta utifrån följande frågeställningar:

- I. Hur berörs dessa teman av eleverna?**
- II. På vilka sätt reproduceras genus i elevernas texter kring dessa teman?**
- III. På vilka sätt reproduceras social klass i elevernas texter kring dessa teman?**
- IV. Vilka förändringar sker över tid i fråga om reproduktion av genus och social klass i elevernas texter kring dessa teman?**

Min utgångspunkt är den att elevernas framställningar i material de själva producerade bidrog till att reproducera föreställningar om genus och klass och att detta var kopplat till deras specifika ställning som flickskoleelever eller läroverkselever. I fokus står även ett genusperspektiv, där jag har för avsikt att jämföra hur flickor respektive pojkar i utbildningsrummet antingen upprätthåller eller försöker omkullkasta rådande dikotomier mellan könen.

---

¹ Florin och Johansson, 1993 samt Sundkvist, 2003 och 2006. Anmärkningsvärt är dock att ovanstående författare inte ägnat någon större uppmärksamhet åt flickskolorna i sig.

² Kyle, 1972. sid. 123-145

³ Nordström, 1987

⁴ Det fanns även möjlighet för flickor att avlägga studentexamen som privatister vid gossläroverken.

Teoretiska utgångspunkter

Reproduktion av genus och social klass

En utgångspunkt i mitt arbete är att eleverna i skolmiljön aktivt reproducerar genus och klass. Min hypotes är att jag i mitt källmaterial skall kunna finna goda exempel på såväl könets dikotomier som hierarkier. Dikotomierna borde vara synliggjorda genom tydliga avgränsningar i fråga om kvinnliga och manliga arenor, ämnesområden och livsuppgifter. Hierarkierna å sin sida borde i källmaterialet bli synligt genom hur olika flickor och pojkars förutsättningar och domäner värderas av såväl dem själva som av det motsatta könet. Även i fråga om social klass hoppas jag kunna finna tydliga exempel på reproducerande uttryck, då de elever som gick i högre flickskolor och gossläroverk främst rekryterades ur den borgerliga klassen.⁵ Med detta som bakgrund har jag för avsikt hur borgerlighetens ideal kommer till uttryck och reproduceras i elevernas texter.

Kapital och Habitus

Min undersökning kommer att kopplas till Bourdieus begrepp kapital och habitus. Begreppet kapital kommer att användas för att belysa elevernas skilda icke-materiella tillgångar. En utgångspunkt är den att eleverna vid flickskolor respektive läroverk tillgodogjorde sig olika slags kapital med sin utbildning och examen, och att deras kapital värderades olika. Det utbildningskapital såväl som det kulturella kapital eleverna vid de skilda skolorna tillägnade sig var förmodligen helt väsensskilt. Anledningarna till detta är flera. För det första var studierna på de skilda skolorna mycket olika upplagda, med ett klart fokus på hushållsförberedande bildning och bildning vars syfte var att få eleven ”salongsfärdig” på flickskolorna. Detta till skillnad från de renodlade gossläroverken, där pojkarnas utbildning var koncentrerad kring abstraktioner och en grund för vidare vetenskaplig utbildning.⁶ För det andra går det också att konstatera att en examen från ett flickskolor respektive gossläroverk värderades olika i det offentliga rummet.⁷ Även i fråga om socialt kapital bör flickskolorna och gossläroverken ha gett helt olika förutsättningar. För pojkarna var det lätt att tillägna sig socialt kapital som skulle komma att ha betydelse för deras kommande karriärer, då de nätverk de byggde upp under läroverksåren förmodligen skulle komma att bestå av män inom mer framgångsrika professionella ställningar i samhället. För flickorna bör det däremot ha varit svårare att tillägna sig socialt kapital som skulle kunna komma att ha någon betydelse för deras eventuella kommande karriärer.

Jag kommer även att ägna utrymme åt att undersöka elevernas *habitus*, vilket med Brodys definition är det ”system av dispositioner som tillåter människor handla, tänka och orientera sig i den sociala världen”.⁸ Vidare definieras habitus så som individens förkroppsligade kapital; en persons habitus är alltså direkt bundet till hennes kapital. Habitus styr alltså individens uppfattningar om saker; och sätt att agera. I sammanhanget för mitt avhandlingsarbete kan habitus användas som ett verktyg för att studera elevernas handlingsmönster. I min undersökning kommer jag att utgå från att elevernas skilda habitus åskådliggörs i deras texter. En tänkbar hypotes skulle kunna vara den att såväl flickor som pojkar i och med sin unika särställning som pionjärer i utbildningsrummet utvecklade en specifik och unika läroverkshabitus, habitus som alltså bör ha skiljt sig åt mellan flickskolor

⁵ Kyle, 1972, Kapitel V (sid. 50-76)

⁶ Florin och Johansson, 1993, sid. 124.

⁷ Florin och Johansson, 1993, sid. 126

⁸ Broady 1998., sid. 16.

respektive gossläroverk, utifrån de skilda kapital eleverna tillägnade sig vid de olika skolorna. Ur detta perspektiv trend har jag sedan för avsikt att närmare studera *hur* elevernas habitus formades och upprätthölls av eleverna själva i läroverksmiljöerna. Enligt Bourdieu är habitus något som individen dels tillägnar sig och dels något som individen har med sig.⁹ I detta fall hamnar alltså fokus på hur eleverna tillägnade sig habitus i den specifika läroverksmiljön och på hur deras skilda habitus såg ut. Då habitus ofta beskrivs som något som reproducerar sig självt, men ändå är något historiskt föränderligt, har jag för avsikt att lägga särskild vikt vid att försöka fånga eventuella skillnader över tid i fråga om elevernas habitus. I och med att perioden för min undersökning innebar förändringar i fråga om rekryteringsunderlaget till läroverken är det inte orimligt att detta skulle kunna ha betydelse för elevernas habitus. I takt med att rekryteringsunderlaget till såväl flickskolor som gossläroverk breddades och kom att omfatta fler elever med skilda sociala bakgrunder ändrades det kapital som läroverks eleverna innehade, och i och med detta kan det alltså även ha varit så att elevernas habits förändrades. Om elevernas habitus ändrades i takt med att elevunderlaget förändrades bör detta också kunna visa på skillnader i det kapital eleverna tillägnade sig genom att studera på läroverken. Om det däremot skulle visa sig att elevernas habitus vid denna förhållandevis korta period för min undersökning inte förändrades nämnvärt är även detta givetvis anmärkningsvärt, och skulle kunna visa på hur fast förankrat habitus kan bli inom en given institution. Min förhoppning är att jag i och med studiet av elevernas habitus skall kunna se de övergripande strukturerna inom utbildningsrummet vid denna period.

Tidigare forskning

Den svenska utbildningshistoriska forskningen som berör perioden för min undersökning är mestadels koncentrerad till övergripande pedagogiska, politiska och sociala frågor. Den forskning som berör genus uppehåller sig nästan uteslutande vid maskulinitet och manlighetsskapande processer. Min uppfattning är att en mer kvalitativ studie som ur ett genusperspektiv berör och jämför både flickors och pojkars skolsituation vid perioden saknas helt. Dock kommer jag i mitt avhandlingsarbete ha god användning för den forskning som redan finns inom ovan nämnda områden.

Bland dem som berört samundervisningens debatter bör särskilt Marie Nordström lyftas fram. Hon har i sin avhandling *Pojkskola, flickskola, samskola: samundervisningens utveckling i Sverige 1866-1962*¹⁰ redogjort för de offentliga debatter som hölls under perioden, och har givit en grundlig beskrivning av de argument som lades fram för respektive emot samundervisningen. Även Gunhild Kyle har uppehållit sig vid samundervisningens framväxt i Sverige i sin avhandling från 1972, *Svensk flickskola under 1800-talet*. I denna avhandling ligger dock fokus på flickskolornas utveckling från såväl en politisk som en pedagogisk utgångspunkt. Ett klass- och köns perspektiv på svenska läroverk står att finna i Christina Florins och Ulla Johanssons ”*Där de härliga lagrarna gro...*” – *Kultur, klass och kön i det svenska läroverket 1850-1914* (1993). I fokus för Florin och Johanssons undersökning står ”frågan om läroverken som ett led i borgerlighetens formering och den sociala konstruktionen av den borgerlige mannen.”¹¹ Den kvinnliga elevens perspektiv är sålunda frånvarande i den övergripande undersökningen. Florin och Johansson ser de elevkulturer som finns, med elevföreningar och elevfostran i spetsen, som uttryck för en identitetsskapande

---

⁹ Bourdieu, 2000, sid. 266

¹⁰ Nordström, 1987

¹¹ Florin & Johansson, 1993, s. 13-14

manlighetskultur.¹² För att belysa detta använder sig författarna av ett flertal memoarer och nedtecknade skolminnen. Värt att notera är att de flesta av dessa nedtecknats långt efter författarnas skoltid, vilket kan innebära en del källkritiska problem. I mitt eget arbete har jag för avsikt att undvika detta genom att enbart studera källmaterial som författats av elever under deras läroverksår.

I fråga om elevföreningarnas kultur har Maria Sundkvist med sin monografi *Klassens klasser: Gymnasieföreningar i läroverk och gymnasieskolor 1846-1996* (2006) genomfört en undersökning av hur elevföreningarna förändras i takt med att skolformen ändras från att rekrytera en exklusiv elit till att få ett brett rekryteringsunderlag i form av elever från alla samhällsklasser. Även hos Sundkvists ligger fokus på de manliga eleverna, då hon undersökt hur de manliga föreningarna bevarats och förändrats genom åren. Tyngdpunkten i detta verk ligger på gymnasieskolan under 1900-talet, och de kvinnliga läroverkseleverna runt sekelskiftet 1900 lämnas ett marginellt utrymme. Gemensamt för Florin och Johanssons samt Sundkvists forskning är att de är av uppfattningen att såväl flickor som pojkar i skolan ”formades av ideal som hörde till den manliga borgerligheten”¹³ och att även flickor som inträdde i de högre klasserna blev en del av en borgerlig manlighetskultur. Liknande resonemang står alltså att finna i även Kerstin Skog-Östlins *Att bryta ny mark* där hon, som ovan nämnt, lägger fram en teori om att kvinnliga läroverkslärare genom sin utbildning skulle ha utvecklat en manligt konnoterad habitus.¹⁴

Vidare intressant för mitt avhandlingsarbete är Björn Norlins pågående forskning om 1800-talets elevföreningar. I sitt arbete studerar Norlin närmare vilken plats elevföreningar har i läroverkens bildnings- och fostransprocesser. I Norlins arbete ligger fokus dels på elevföreningarnas bildningssträvanden, och dels på elevföreningarna som en socialiserande instans. Även här är de manliga eleverna föremål för undersökningen, och kommer att studeras utifrån identitets- klass och manlighetsskapande processer.¹⁵ Även Staffan Wennerholms avhandling *Framtidsskaparna – Vetenskapens ungdomskultur vid svenska läroverk 1930-1970* från 2005 bör lyftas fram i sammanhanget. Wennerholm har i sin avhandling studerat såväl elevföreningar och elevtidningar som övriga organiserade aktiviteter vid läroverk. Här beskrivs eleverna som aktivt medskapande till en vetenskaplig återväxt, genom den kultur som bland eleverna rådde inom det naturvetenskapliga utbildningsrummet. Utifrån denna slutsats skulle jag i mitt arbete kunna försöka följa eventuella motsvarande tendenser inom genus- och klasskapande normer. Även Wennerholm uppehåller sig vid de manlighetsskapande processerna vid läroverken, och han drar slutsatsen att ”de normer och ideal som framställdes inom vetenskapens ungdomskultur var manligt kodade.”¹⁶

I tidigare och pågående forskning inom ämnet står alltså maskulinitets- och klasskapandet i fokus. I mitt eget avhandlingsarbete har jag för avsikt att lägga lika stor vikt vid de kvinnliga elevernas föreställningar som vid de manliga elevernas i fråga om genus och klass, och utifrån detta jämföra hur dessa kan anknytas till dels rådande debatter om flickors respektive pojkars skilda förutsättningar, samt hur detta i förlängningen bidrog till att upprätthålla eller omkullkasta rådande genuskontrakt vid läroverken; och dels till hur flickor respektive pojkar bidrog till att reproducera tidens borgerliga ideal.

---

¹² Jfr Tjeder, 2003, *The power of character – middle class masculinities 1800-1900*

¹³ Sundkvist, 2006, sid. 265

¹⁴ Skog-Östlin, 2005, sid. 73

¹⁵ Norlin, 2006

¹⁶ Wennerholm, 2005, s. 239

Metod och material

Min avsikt är att, genom att studera material där elevernas egna röster gör sig hörda, med hjälp av en komparativ metod undersöka flickors och pojkars formuleringar kring och föreställningar om genus och klass i fråga om specifika teman. Förutom en ren innehållsanalys av elevernas texter kommer jag även lägga vikt vid att analysera språket. Detta för att kunna finna retoriska och stilistiska drag som kan ge ytterligare information om elevernas attityder. Det källmaterial jag valt ut är uteslutande sådant som producerats av elever själva i utbildningsrummet: elevtidningar, studentskrivningar samt elevföreningsprotokoll. Då elevrepresentationen på flickskolorna respektive gossläroverken runt om i landet vid denna period var tämligen homogen bör det innebära att jag kan låta utbudet i fråga om källmaterial vara överordnat läroverkets geografiska placering.¹⁷ Elevtidningar är ett material som inte finns bevarat i särskilt stor utsträckning, och alltså har jag för avsikt att i första hand finna läroverk där detta material från perioden blivit arkiverat. Tillgången på elevtidningar kommer alltså förmodligen få styra urvalet av läroverk för studien, då studentskrivningarna som material är desto mer lättillgängligt.

Elevtidningar

I svenska läroverk fanns från 1800-talets mitt och framåt en stark tradition av att publicera elevtidningar; producerade av skolans elever och med eleverna själva som målgrupp.¹⁸ Tidningarna ger uttryck för elevernas personliga ståndpunkter och uppfattningar i diverse frågor, men är från denna period hittills sparsamt använda som källmaterial.¹⁹ Jag har för avsikt att jämföra elevtidningar från flickskolor och läroverk, då dessa bör ge en föreställning om rådande kulturer vid de skilda skolorna. Min uppfattning är att elevtidningarna kan betraktas som en klar och tydlig elevröst.

Studentskrivningar

Ett källmaterial som i allra högsta grad bör vara givande att studera är studentskrivningar. Dessa skrivningar var förvisso författade med utgångspunkten att en universitetslärare var mottagare, något som säkerligen påverkade elevernas texter. Förmodligen har de flesta elever lagt sig vinn om att tillrättalägga texten utifrån aktuella bedömningskriterier. Särskilt gäller detta förstas skrivningsämnen som direkt anknyter till ett specifikt skolämne, ett skrivningsämne där eleven i stort sätt skall redogöra för sina fackkunskaper. Min förhoppning är att elevernas egna åsikter och attityder skall vara mer sanningsenliga i de skrivningar där ämnet är mer fritt och inte fackämnesbundet. Jag har gjort en genomgång av samtliga ämnen under den aktuella perioden och har valt ut ett fåtal ämnen där jag tror att uppsatserna författade av flickor respektive pojkar skulle vara givande att jämföra.²⁰ Examinationsperioden inföll under april eller maj, men som urvalet nedan visar erbjöds även

---

¹⁷ Under perioden för min undersökning sker visserligen en förändring i rekryteringen till läroverk, men denna förändring skedde över hela landet. Se Florin & Johansson, 1993, kapitel 8

¹⁸ Ofta i anslutning till elevföreningar. Se Sundkvist, 2006, kapitel 2

¹⁹ Ett fåtal elevtidningar från perioden 1930 till 1950-tal har dock studerats av bland annat Wennerholm, 2005, s. 56-59. Likaså har Sundkvist, 2006 i viss utsträckning använt sig av elevföreningstidningar när hon studerat elevföreningar under perioden 1846-1996

²⁰ Förteckningen över ämnen har jag funnit i *Så skriver man A i modersmålet: 50 A-uppsatser i studentexamen 1946-1958 med kommentarer och systematisk förteckning över ämnen för svensk uppsats 1864-1958*, 1959, red. av. John Landquist

ett senare provtillfälle under höstterminen.²¹ Nedan följer en förteckning över dessa ämnen, ordnade efter områden:

• *Hemmet och skolan*

- *hemmet och ungdomens fostran*

Kamratlivet och dess uppfostrande betydelse (ht 98), Betydelsen av att äga ett hem (vt 09), Hemmets värde under uppväxtåren (vt 13), Skolungdomen och föreningslivet (ht 16), Ungdomens självuppfostran (vt 25).

• *Bildningsfrågor*

- *Skilda studiers bildningsvärde*

Ändamålet med historiska studier (ht 00), Naturvetenskapens betydelse för allmänbildningen (vt 10)

• *Kvinnorörelsen*

Finnes det mellan mannen och kvinnan med avseende på deras anlag och begåvning någon olikhet, som tyder på att en olika verksamhetskrets är dem anvisad? (ht 84)

• *Gymnastik och idrott*

Om lekar och sport samt deras uppfostrande betydelse (ht 02), Betydelsen av ett sunt idrottsliv (vt 12), Om fysisk fostran (vt 15)

Elevföreningsprotokoll

Det är även tänkbart att komplettera ovan nämnda källmaterial med protokoll från elevföreningar. Detta material skulle då även kunna användas för att som ett komplement ge ett elevperspektiv på samundervisningsdebatten, då elevföreningarna var ett forum där detta debatterades.²² Detta material har jag än så länge inte haft tid att sätta mig in i, men det bör vara givande att studera utifrån mina frågeställningar. Tilläggas bör även att Björn Norlins pågående forskningsarbete säkerligen kommer att kunna lägga en god grund för mina studier på detta område.

Debatten - teman

I den offentliga debatten kring samundervisning som tidigare nämnts kan man tydligt urskilja ett antal teman rörande pojkar och flickors förutsättningar för sådan undervisning. Nedan följer en kortare presentation av dessa teman så som de diskuterades offentligt, med kommentarer om vad jag har för avsikt att särskilt analysera ur elevperspektivet.

Sedlighet

Tvårt emot vad man lätt skulle kunna föreställa sig användes sedlighetsargumentet inte i särskilt stor utsträckning när det gällde att argumentera mot samundervisningen. Enstaka debattörer framhävde dock sin oro över att ”steget mellan ridderlighet och kurtis ej var långt.”²³ Detta argument verkar dock inte ha fått särskilt stort genomslag. Tvärtom framhöll

---

²¹ Dock deltog ett fåtal elever vid dessa skrivningstillfällen, något som givetvis påverkar tillgången på källmaterial. Se vidare Ullström2002, s. 70.

²² Se t.ex. Sundkvist, 2006

²³ Nordström, 1987, s. 36

debattörer istället de fördelar som skulle kunna vinnas i fråga om relationen man- kvinna i det fall då samundervisningen blev ett faktum.

I fråga om elevernas förhållningssätt till sedlighetstemat har jag för avsikt att se på deras inställning till egna heterosociala relationer, särskilt i förhållande till skolsituationen och att göra en jämförelse mellan hur detta kom till uttryck hos flickskoleelever respektive läroverkselever. Min intention är att ur källmaterialet göra en uttolkning av elevernas egna inställningar till relationen mellan pojkar och flickor, samt deras föreställningar och förväntningar på det motsatta könet. Vilka föreställningar fanns bland eleverna själva? Hur såg man på "ridderlighet och kurtis"? Påverkades eleverna i sin skolsituation av heterosociala förhållanden? Hur värderar de dessa relationer i förhållande till övriga? Fanns de åsikter om elevers sedlighet som blev synliga i den offentliga debatten även representerade bland eleverna själva?

Begåvning

Att flickor och pojkars begåvning skilde sig åt var ett argument som frekvent fördes fram i debatten. 1866 tillsattes en flickskolekommitté, vars uppgift var att undersöka om statliga flickskolor skulle inrättas. Den text som kommittén presenterade lyfter fram ett antal aspekter på frågan om kvinnlig respektive manlig begåvning; exempelvis poängterades att kvinnor var bättre på att förstå det enskilda och konkreta, medan mannen å sin sida hade lättare att förstå det abstrakta och det "allmänna i tingen."²⁴ Vidare presenterade kommittén ytterligare åsikter om kvinnans begåvning: "Hon kunde hysa medlidande, var beredd till hjälp och uppoffring, men var mindre konsekvent än mannen och kunde t o m begå lagöverträdelser om känslan och medlidandet fick styra hennes handlande."²⁵ I kommitténs ögon var kvinnans begåvning sålunda av mer emotionell art, hennes främsta förtjänster bestod av ett empatiskt handlande. Liknande åsikter kom att framföras i många senare debatter där samundervisningen debatterades. Fanns det någon motsvarighet i elevernas eget medvetande till de skillnader i begåvning som fördes fram i samundervisningens debatter? Jag har särskilt för avsikt att studera vilka typer av begåvning som värderas högt av flickor respektive pojkar. Sådana värderingar bör man kunna finna vid en noggrannare analys av elevernas texter, framför allt i studentskrivningar och elevtidningar.

Dikotomin mellan manliga och kvinnliga domäner var mycket tydlig i de olika läroverken, men var eleverna medskapande till denna i fråga om livsuppgifter? Hur värderades olika livsuppgifter av flickor respektive pojkar, och hur såg de på syftet med den egna utbildningen? En aspekt som jag är särskilt mån om att lyfta fram är frågan om kvinnans traditionella respektive nya uppgifter i samhället. Hade även flickorna själva inställningen att yrkeslivet enbart passade för dem som inte lämpade sig för familjelivet, eller av annan anledning inte kunde ta plats på familjelivets arena? Vid en jämförelse med pojkarnas inställning i frågan bör man kunna belysa aspekter i emancipationsfrågan kring radikala kontra reaktionära tankegångar och ideal hos läroverksungdomarna.

Livsuppgifter

Den allmänna uppfattningen vid denna period var att kvinnors främsta uppgift i livet var att sköta ett hem, och att mannens²⁶ var att tjäna landet. Sådana tankegångar lades oftast fram i

---

²⁴ Nordström, 1987, s. 32

²⁵ Ibid.

²⁶ "mannens" här i betydelsen den borgerlige mannen

debatterna om samundervisning. Ett exempel på detta är debatten 1886 där professor W C Brögger argumenterade för att kvinnors främsta uppgifter inte var i "staten" utan i hemmet, och att undervisningen också skulle anpassas därefter.²⁷ Generellt går det också att i läroplanerna se en tydlig linje beträffande elevernas skilda livsuppgifter.²⁸ Dock får man inte glömma det faktum att det var under denna period som kvinnor började få tillträde till arbetsmarknaden som tjänstemän, något som kom att få en avgörande betydelse för synen på flickors utbildning, då den blev "en samhällsfråga, som inte längre kunde sopas under mattan."²⁹ Redan 1866 års flickskolekommitté resonerar kring kvinnans nya uppgifter i samhället, men ur perspektivet att enbart de kvinnor som inte passar för de traditionellt kvinnliga uppgifterna var lämpade att söka sig till arbetslivet. Den kommitté som tjugo år senare kom att utreda flickskolorna hade liknande åsikter i ämnet, och framhävde kvinnoöverskottet som ett av skälen till att kvinnor fick ge sig ut i arbetslivet. Dock lades en tanke fram om att kvinnor faktiskt kunde känna sig kallade till utbildning, till skillnad från tidigare kommittés utredning.

Frågan är då på vilket sätt detta upprätthölls av eleverna. Hur värderades olika livsuppgifter av flickor respektive pojkar, och hur såg de på syftet med den egna utbildningen? En aspekt som jag är särskilt mån om att lyfta fram är frågan om kvinnans traditionella respektive nya uppgifter i samhället. Hade även flickorna själva inställningen att yrkeslivet enbart passade för dem som inte lämpade sig för familjelivet, eller av annan anledning inte kunde ta plats på familjelivets arena? Vid en jämförelse med pojkarnas inställning i frågan bör man kunna belysa aspekter i emancipationsfrågan kring radikala kontra reaktionära tankegångar och ideal hos läroverksungdomarna. Jag har också för avsikt att närmare utreda vilka yrken som nämns av flickor respektive pojkar i fråga om tänkbara framtida yrken för såväl kvinnor som män.

Fysik

Ett av de mest konkreta problem som diskuterades i samundervisningens debatter var frågan om flickornas fysiska förutsättningar för undervisning. Den allmänna uppfattningen var att flickornas adolescens påverkade deras fysiska hälsa i så hög grad att deras intellekt försvagades, och flickors bristande fysiska hälsa användes sålunda som ett argument mot en med pojkarna likvärdig utbildning. Vid flickskolemötet 1879 formulerades problemet på följande sätt: "*Erfarenheten torde ännu icke ha hafva afgjort, huruvida qvinnan till följd af sin svagare fysik, kan stå ut med lika mycket andligt arbete som mannen.*"³⁰ Det fanns även riklig forskning på ämnet, både nationell och internationell, som stödde tesen och underströk det faktum att skolflickor ofta hade en svagare hälsa. Denna tes återkom sedan konsekvent i samundervisningsdebatterna, bland annat i de diskussioner som fördes av 1885/1886 års flickskolekommitté. För vidare resonemang kring flickors ohälsa som social konstruktion erbjuder Anna-Karin Frihs avhandling en utmärkt fördjupning i ämnet.³¹

Jag kommer i mitt arbete försöka finna källor som berör hälsa, fysiska förutsättningar och fysisk aktivitet. Flickors bristande hälsa var ett problem i den offentliga debatten, men i vilken utsträckning var det ett reellt problem för flickorna själva, i den mån att de lät göra uttryck för detta i egna texter? En eventualitet är att flickornas fysiska ohälsa över huvud taget inte kommer till uttryck i det material jag har valt att undersöka. Om så är fallet har jag för avsikt

---

²⁷ Nordström, 1987, s. 43

²⁸ Florin & Johansson, 1993, s. 124

²⁹ Ibid, s. 122

³⁰ Berättelse om det första allmänna Flickskolemötet i Stockholm (...) 1881, s. 65

³¹ Frih, 2007

att istället koncentrera mig kring eventuella yttranden kring *hälsa* och *fysik*. Under perioden för min undersökning rådde ett ”allmänt spirande intresse[t] för sjukdomsprofylax och samhällshygien i stort.”³² Detta borde – förhoppningsvis- borga för att jag i mitt källmaterial skall kunna finna yttranden eller diskussioner som berör detta. Ytterligare en aspekt man skulle kunna undersöka är hur flickor och pojkar upplevde arbetsbelastningen i skolorna, då detta i allra högsta grad skulle kunna användas för att belysa elevperspektivet på fysisk och psykisk ohälsa kopplat till läroverken. I mitt källmaterial bör jag även kunna ha stor nytta av de studentskrivningar som berör ämnena gymnastik och idrott. Min förhoppning är att jag i detta material skall kunna se vilka förhållningssätt som flickor respektive pojkar hade till fysiska aktiviteter, samt även vilka specifika idrottsgrenar eller utövanden av idrotter som nämns av eleverna.

Sammanfattande avslutning

I tidigare forskning har de kvinnliga elevernas perspektiv varit frånvarande. I min avhandling har jag dock för avsikt att lyfta fram och jämföra såväl flickskoleelever som gossläroverkselever och deras reproduktion av genus och klass utifrån de teman som i den offentliga debatten användes för att debattera mot eller för deras likvärdighet. Min förhoppning är att detta skall kunna belysa de kulturella genus- och klassprocesser som utvecklades inom flickskolor respektive gossläroverken. Då flickskolorna i mångt och mycket var frikopplade från staten har de ofta setts som förnyare av pedagogiken. Utifrån det faktum att flickskolorna var autonoma bör de kvinnliga elevernas föreställningar, förhållningssätt och formuleringar i förhållande till de manliga elevernas kunna säga något om den specifika kultur som var rådande vid såväl flickskola som gossläroverk. Genom att koppla detta till reproduktionen av borgerlighetens ideal hoppas jag kunna belysa en del av ett mer övergripande historiskt skeende: demokratiseringen av högre utbildning och hur detta påverkade elevers habitus. Min avsikt är även att närmare knyta min studie och mina resultat till övrig relevant forskning rörande kvinnans emancipation och den nya medelklassens framväxt under perioden.

---

³² Herlitz, 1941, s. 34

Referenser

- Bourdieu, Pierre, *Konstens regler*, Stockholm, 2000
- Broady, Donald, *Kapitalbegreppet som utbildningssociologiskt verktyg*, Skeptronhäften nr 15, Uppsala, 1998
- Florin, Christina & Johansson, Ulla, ”Där de härliga lagrarna gro” – kultur klass och kön i det svenska läroverket 1850-1914, Stockholm, 1993
- Frih, Anna-Karin, *Flickan i medicinen – ungdom, kön och sjuklighet 1870-1930*, Örebro, 2007
- Herlitz, Carl Wilhelm, *Undersökning rörande den svenska skolungdomens arbetsbörda och därmed sammanhängande problem*, Göteborg, 1941
- Kyle, Gunhild, *Svensk flickskola under 1800-talet*, Stockholm, 1972
- Landqvist, John, *Så skriver man A i modersmålet. 50 uppsatser i studentexamen 1946-1958 med kommentarer och systematisk förteckning över ämnen för svensk uppsats 1864-1958*, Stockholm, 1959
- Nordström, Marie, *Pojkskola, flickskola, samskola: samundervisningens utveckling i Sverige 1866-1962*, Lund, 1987
- Norlin, Björn, *Det bildande nöjet – bildning och självfostran i 1800-talets och det tidiga 1900-talets gymnasieförening*. Avhandlingsmanus, 2006
- Skog-Östlin, Kerstin, *Att bryta nu mark – kvinnors bruk av läroverkslärarutbildning omkring 1900*, Örebro, 2005
- Sundkvist, Maria, *Klassens klasser: gymnasieföreningar i läroverk och gymnasieskolor 1846-1966*, Stockholm, 2006
- Tjeder, David, *The power of character: middle class masculinities 1800-1900*, Stockholm, 2003
- Ullström, Sten-Olof, *Likt och olikt. Strindbergsbildens förvandlingar i Gymnasiet*, Stockholm, 2002.
- Wennerholm, Staffan, *Framtidsskaparna: vetenskapens ungdomskultur vid svenska läroverk 1930-1970*, Uppsala, 2005